

To Landsbyer ved Haraldsted Sø.

Af Johs. T. Christensen.

De nedlagte Landsbyers Historie har al Tid et Drag af Vemod, som Tid og Udvikling dog forlængst har mildnet. Af de fire heri nævnte Torpbyer, Udflyttere fra de omliggende Hovedbyer, er de tre, Svenstrup, Ejlstrup og Kærup saa godt som udslettede, medens den fjerde, Slangerup, fremdeles trives efter mange Omskiftelser.

*

Landevejen Ringsted—Holbæk krydser 4—5 km nordvest for Ringsted, ved Herregaarden Lille Svenstrup, den brede og bugtede Ringsted Aa, som lige har begyndt sit sindige Løb fra Haraldsted Langsøs vestlige Runding gennem et smalt Engdrag. I ældre Tider var Aaen paa en kort

Strækning Skel mellem Lille Svenstrups Marker til Vest og Landsbyerne Ejlstrup og Slangerup til Øst.

Ovre paa den østre Skraaning midtvejs mellem Herregaarden og Søen staar et rankvoksent Løvtræ. Det er meget højt. Dets slanke, hvide Stamme er uden Grene. Kun allerhøjest oppe udbreder det en bladrig Krone, som ses viden om. Nær dets Voksested laa Landsbyen Ejlstrup med sine tre Gaarde paa Rad.

Hverken Ejlstrup eller Lille Svenstrup var indbefattet i Ringsted Klosters vidtstrakte Jordomraade, men omsider blev ogsaa Ejlstrup, som saa mange andre Landsbyer, et Bytte for Stordriften og sank i den Jord, som gennem mange Aarhundreder havde baaret den.

Ejlstrups Gaardtofter strakte sig helt ned til Aaen, og Bymarken grænsede mod Øst til de Marker, der blev dyrket af de fem Gaarde, som var Landsbyen Slangerup. Denne By laa tæt ud mod Søen, som i ældre Tid paa dette Sted dækkede mere Land end nu. Overfor, paa det smalle Vands modsatte Side, laa Haraldsted med sin Kongsgaard, sin Kirke — og sit Kapel til Minde om Mordet paa Knud Lavard i Haraldsted Skov den 7. Januar 1131.

I Middelalderen, Aar 1370, staar Slangerup opført i Roskildebispens Jordebog med Navnet Slanethorp. Den var da Kirkeby. Men Ruinen af dens Kirke — eller Kapel — har længe ligget under Mulde. En foreløbig Undersøgelse, foretaget af nu afdøde Pastor Severinsen, Bringstrup, før Verdenskrigen og den tyske Besættelse af Danmark, gav til Resultat, at Nationalmuseet paatænkte Udgravning, men Krigen hindrede Udførelsen, og siden er intet foretaget. Ruinen er midt for den østlige Udkant af den nuværende

Slangerupgaards Have. Det gamle Kirkehus har staaet saa nær Søbredden, at det, naar Søen laa blank og morgenstille, har spejlet sig deri, medens Klokkerne kaldte Ejlstrups og Slangerups Beboere til Morgenandagt, og Haraldsted Kirkes Klokker klang over Søen og blandede deres Malmklange med Slangerups.

Ejlstrup og Slangerup laa lidt udenfor Hovedvejen, hvor Konger og gejstlige Fyrster med deres pragtfulde Følge, og i Krigstider Hærskarere, færdedes gennem Haraldsted over den smalle Landstrimmel mellem Haraldsted og Gørlev Søer mod Sassurbro over Tuel Aa ved Fjenneslevmagle. Byerne var forbundet med en Sognevej, et Spor saa gammelt som Byerne selv. Fra Slangerup fulgte den Søens Skrænter og Vige og rundede ned mod Ejlstrup ved Aaen. Skøn var Kirkevejen, og Slægt efter Slægt vandrede den i onde og gode Tider.

Meget ændredes i Reformationens store Tidehverv med dens Trosiver og med Menigmands sidste store Oprør mod Herremændene, der nu ikke mere følte sig som Høvdinge blandt Frimænd, men som mægtige Herskere over kuede Bønder, ja, over selve Kongemagten.

Den største Ændring af verdslig Art var, at Kirkens store Jordegods blev Kronens. Den lille Slangerupkirke — bygget i Asser Rigs og Absalons Tid, da Kirke efter Kirke rejstes i Danmarks unge Kristenhed — stod foran sin Nedlæggelse. Kongerne Frederik d. 2. og Christian d. 4. interesserede sig meget for det nyvundne Gods, Frederik d. 2. vist især for Jagtens Skyld. Han havde Øje for de herlige Jagtmarker langs den milelange Langsø. I 1571 gav han Ordre til at nedrive Kirken og bruge Materialet til Opbygning af Ring-

sted Kloster. Befolkningen, som var vant til at søge den lille Kirke, om hvilken deres Slægtnings Grave laa, fik Besked om, at de skulde søge Kirke i Ringsted.

Nu var her mere Brug for en Jagtgaard, og i 1586 fik Klosterskriver von Meissen Forlening paa Slangerupgaard mod, at han, som det paa jævnt dansk udtrykkes, skal skaffe gode renlige Værelser til Kongen, hvis hans Vej skulde falde der forbi, og han skulde faa Lyst til at tage ind dér til et Maaltid Mad.

Klosterskriverens Gaard kan kun have været en almindelig Bondegaard, for Lejligheden udstyret lidt bedre end Byens andre Gaarde. I hvert Fald har Slangerup ved de forskellige Handeler med Byen sine fem Gaarde, ogsaa da Kronen i 1664 solgte Ringsted Kloster og Fæstegods, deri indbefattet Slangerup, til Hofslagter Niels Olufsen. Frederik d. 3. havde efter Svenskekrigen smaat med Penge. Hans Slagterregninger var bleven for store, men de — og eventuelt anden Gæld til vedkommende — kunde jo glide ind i Beregningerne ved Salg af Krongods. Og saa fik Slagteren Skødet.

— En anden Hofbetjent med samme Efternavn, Køkken-skriver Hans Olufsen, fik samme Aar fra Kronen Skøde paa 25 Gaarde i Kværkeby, og det ligger nær at antage, at her er ogsaa Tale om en forfalden Regning.

Kong Frederik d. 3.s Efterfølger Christian d. 5. tilbagekøbte i 1688 Ringsted Kloster af Niels Olufsens Svingersøn, men denne Gang var Slangerup ikke indbefattet. Den kom en Overgang i private Godsejeres Eje, men tilbagekøbtes i 1719, og Kronen fik sit Skøde fra Major Donop, Hellestrupgaard i Flinterup, som en Tid var Amtmand over de daværende Antvorskov og Korsør Amter.

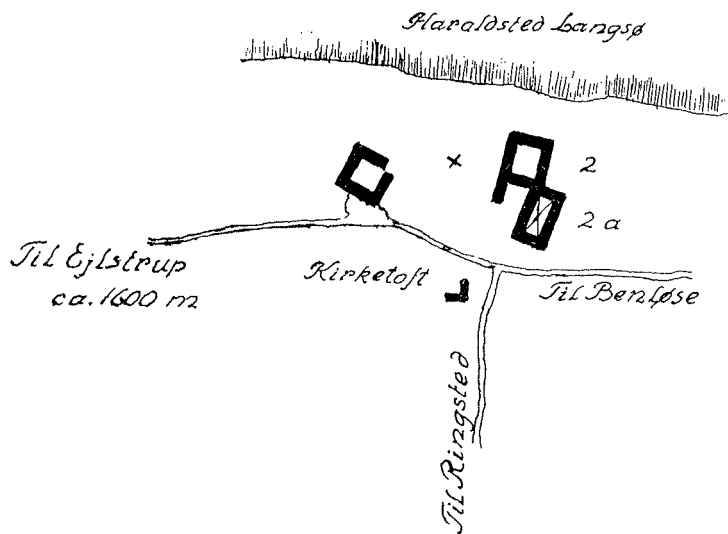
I 1722 afstod Frederik d. 4. atter Slangerup, denne Gang til sin Svoger, Grev Ferdinand Daneskjold Laurvigen, til hvem han faa Aar forinden havde overdraget Skjoldenæsholm. Grev Ferdinands Søn og Efterfølger, som døde ung, var gift med Grevinde Anna Joachimina, f. Ahlefeldt, som af Skjoldenæsholms Fæstebønder mindedes med Hjertens Tak og Ærbødighed (Hun omtales i Aarbogen for 1953 i Afhandlingen om Allindemagles Nedlæggelse).

Alle disse Ejerskifter har næppe berørt Slangerup Bønder synderligt. Byen havde fremdeles sine fem Gaarde, hvis Beboere nævnes ved Navne i 1682. Men ved Folketællingen i 1787 er der kun tre navngivne Fæstere. I Tidsrummet mellem disse to Aarstal er sket Ændringer, som varslede nye Tider og Skæbner.

I 1804 blev Kancelliraad Quistgaard Ejer af Ringsted Kloster og Fæstegods, deriblandt Slangerup. Han ejede ogsaa Herregaarden Kærup i Benløse Sogn. Ved Salget af Ringsted Kloster i 1810 beholdt han endnu nogle Aar Kærup, og herunder sorterede nu Ejlstrup og Slangerup. Sidstnævnte By gik i Arv til Sønnen Morten Quistgaard.

*

I Folketællingslisterne for 1787 nævnes disse tre Gaardfæstere i Slangerup: Christoffer Olsen, Niels Jensen, Niels Pedersen. Christoffer Olsen var da 66 Aar og Niels Jensen 55. Disse ældre Fæstere er ikke nævnt mere. Deres Slægt, som vel igennem længere Tid har været tilknyttet Slangerup, spredtes. De gamle Slangerupbønder vil glemmes, som Sne der faldt i Fjor og som de gamle Gaarde, af hvilke der ikke mere er let synlige Spor.

Slangerup By ved Udskiftningen. Den overkrydsede Gaard nedlagdes ved Udskiftningen saavel som Udflyttergaarden, der laa ca. 1500 m sydøst for Byen. Den ny Slangerupgaard rejstes paa Kirketoften. × betegner Kirkeruinens Beliggenhed.

Ved Udskiftningen fik Gaardene ny Matrikelsinddeling saaledes:

- Nr. 1: Den vestlige Gaard, beliggende midt i det Areal, som snart blev dækket af en ny Slangerupgaards Have. Denne Gaard tildeltes den Del af Jorden, som laa vest for Slangerup—Ringstedvejen, og blev overdraget til Morten Quistgaard. Paa Udskiftningskortet er ogsaa anført Navnet Christen Kusk, som har drevet Gaarden i Morten Quistgaards Mindreaarighed.
- Nr. 2 og Nr. 2 a: Byens to østlige sammenbyggede Gaarde, som Niels Pedersen fik Fæstebrev paa.
- Nr. 3: En i Udmarken beliggende Gaard, der fik tildelt nogen mere Jord og blev Selveje som Nr. 1. Dens

første Ejer var Søren Motzfelt, Søn af Kordegn Motzfelt, Ringsted. Han byggede Søgaard paa dens nuværende Plads og nedrev den gamle Gaard.

Kort efter Morten Quistgaards Overtagelse af Nr. 1 rejstes en ny Slingerupgaard paa den Plads, hvor Slangerupgaarden fremdeles ligger. Der blev bygget tre lange sammenhængende Bindingsværkslænger med Indkørsel i den østre og Stuehus i den vestre Længe. I Gaardens Nordside laa en mindre Mejeribygning, som syntes ældre end de andre Bygninger.

To af de gamle Gaarde, den i det ny Haveanlæg og den sydligste af de to sammenbyggede Gaarde mod Øst, genrejstes ikke mere efter en Brand, som nylig havde hærget Byen. Derimod har den ene Gaard endnu en Tid ligget i Byen og havde vist en Fæster efter Niels Pedersen. I hvert Fald melder Kirkebogen, at 1849 døde Gaardmand Hans Pedersen, Slingerup. Derefter blev, hvad der var tilbage af de to Gaardes Marker, inddraget under Slangerupgaarden. Og det gamle Slingerup var forsvundet, men et nyt var under Udfoldelse, medens det gamle endnu mindedes af Mennesker, hvis Slægtstraade slynger sig ind til den gamle By ved Søen.

Slingerup bestod nu af to større Gaarde, men en Udparcellering af Slangerupgaardens Marker begyndte tidligt, saa Antallet af ny Hjem af forskellig Størrelse, dels langs Søen, dels ned mod Benløse Skel i den modsatte Side af Omraadet, Tid efter anden stærkt forøgedes, og de oprindelige Planer om at samle hele Omraadet, undtagen Søgaard til en Hovedgaard, kunde, som Forholdene artede sig, ikke gennemføres.

Mellem Beboerne i Slingerupgaard og Søgaard var der Slægtsforbindelse. Medens Morten Quistgaards Fader, Kancelliraaden endnu boede paa Ringsted Kloster, forelskede en ung Huslærer, Cand. teol. Ernst Christian Fischer, sig i sin smukke Elev, Frk. Lucie, der gengældte hans Følelser, og da Kancelliraadfamilien ikke regnede Forbindelsen for passende for deres Datter, maatte han bortføre sin trolovede. Hendes Forældre forsonede sig dog siden med det skete og skaffede Svigersønnen Præstekald i Bringstrup. En Datter herfra, altsaa Morten Quistgaards Søsterdatter, Hanne Fischer, blev gift med den anden Ejer af Søgaard, Peder Motzfelt.

Morten Quistgaards Gaard gik i Arv til to af hans Børn, Jørgen og Elisabeth, som begge forblev ugifte og i en meget lang Aarrække boede paa Gaarden.

Quistgaardslægten har haft adskillige dygtige Jordsamlere, men dette Søkendepar var af en anden Type. Milde og gæstfri og, saavidt man kan se, lykkelige i de naturskønne Omgivelser og i deres Godhjertethed og Glæde ved at se glade Mennesker i Hjemmet, maa de indrulleres blandt Slægtens Spredere. Deres Husførelse med Fest og Glæde til Standsfæller og til Menigmand overskred deres beskedne Evner som Jorddyrkere og Administratorer af et større Landbrug, og naar Indtægterne ikke forslog, bar de sig ad som Kongerne, naar de var i Pengetrang, de solgte af Jorden til Betaling af Regningerne og fortsatte iøvrigt som hidtil. Deres Godhed og Sorgløshed virkede sammen til at ændre Slingerups Fremtid fra Herregaards Mark til de mange Smaahjems By.

Den 83-aarige fhv. Sognefoged Jørgensen, Benløse, mindes fra sin Barndom Søkendeparret Quistgaard. Der var ingen

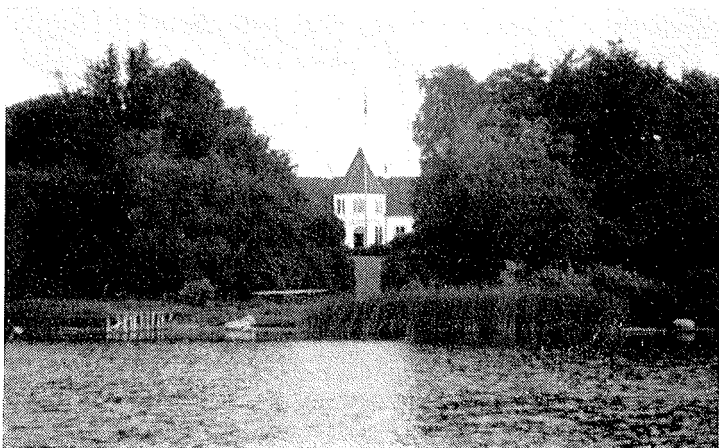
Præstegaard i Benløse, men stor Kirkegang, og hver Helligdag fyldtes Jørgensens Fødegaard med Hestekøretøjer fra Omegnens Storgaarde og andre Hjem. De to Søkende var stadige Kirkegæster. De var venlige og stilfærdige. Men, siger den gamle Sognefoged, i de Tider følte man sig alligevel ikke saa fri som nu om Dage overfor Folk af Stand. Det var Rester af gammel Vane fra de kuede Bønders Tid. Jørgensen kan tale med om denne Arv fra Fortiden. Hans Slægt har haft Hjemsted i den Gaard, hvor han bor, fra Tiden op mod Svenskekrigen i 1650erne og „tjent“ adskillige Herrer. Slægten fortsætter i Gaarden, der længe har været Selveje.

De to Slægter Motzfelt og Quistgaard var gennem næsten hele det 19. Aarhundrede knyttede til Slangerupgaarden og til Søgaard. Peder Motzfelts Hustru, Hanne Fischer, døde ung, og efter hendes Død sad Peder Motzfelt Enkemand i 53 Aar til sin Død, da Sønnen Søren Motzfelt overtog Gaarden. Han var den sidste af Slægten paa Søgaard, som efter hans Død i 1901 blev solgt til Købmand Agersted, Ringsted, og videresolgt til dennes Datter og Svigersøn Herman Pedersen, Ringted. Søren Motzfelts Søn Emil havde i nogle Aar Proprietærgaarden Pengeskiftegaard i Fæste fra Ringsted Kloster, men da Gaarden efter Fæsteafsløsningsloven i Tiden mellem de to Verdenskrige blev Selveje, solgte Motzfelt den til Lille Svenstrup.

De to gamle Søkende paa Slangerupgaarden døde i 1890, og deres Dødsbo solgte i 1895 Gaarden til Landbrugskandidat H. Madsen, Valsølille, gift med en Datter fra Egtvedgaarden i Haraldsted Sogn.

Efter Proprietær Madsens Overtagelse af Slangerupgaarden, som da havde ca. 250 Tønder Land, blev yderligere

frasolgt Jord. Madsen opbyggede Gaarden i dens nuværende Skikkelse med en smuk Hovedbygning foran Haven, som strækker sig ned til Søen.

Slangerupgaards Hovedbygning med Udsigt over Søen.

Efter Proprietær Madsens Salg af Gaarden i 1911 fulgte fire Ejerskifter i hurtig Rækkefølge. Men i 1925 købte den tyske Godsejer Berthold von Sethe den, og her begynder et nyt Kapitel i Slangerupgaardens omskiftelige Historie.

*

von Sethes hjemlige Godser laa i Pommern. Der havde han sit Hjemliv, men baade han og hans Hustru gæstede jævnlig deres danske Gaard, dog i Reglen kun faa Dage ad Gangen. Efter Verdenskrigens Udbrud kom Ægteparret et Aar herop paa Hitlers Fødselsdag. Det var en udbredt

Antagelse, at Englændernes Landgang paa Fastlandet skulde ske den Dag, og da ønskede de ikke at være hjemme. De blev her en Uges Tid.

Den tyske Godsejer var meget interesseret i Gaardens Drift og aflagde ofte kortere Besøg. Han talte dansk og var en besindig og venlig Mand, afholdt og agtet af de Mennesker, der ledede Driften af hans Ejendom.

I det Skudsmaal, de, der kom i nærmere Forbindelse med von Sethe, giver ham, er intet, der tyder paa, at han med Rette kan henregnes til den Gruppe af illoyale i Danmark bosatte Tyskere, som straks ved Danmarks Besættelse var rede til at forraade det Land, som gennem mange Aar havde vist dem Gæstfrihed og Venlighed. „Naar jeg er i Danmark, er jeg dansk“, sagde von Sethe, og han var yderst forsigtig for ikke at saare danske Følelser.

Som stor Godsherre hørte han i Kejsertiden til de adelige Kredse, som stod den tyske Kejser Wilhelms Hof nær, og efter Kejserens Afsættelse fortsattes Venskabsforholdet. Da Kejser Wilhelm var afgaaet ved Døden, rejste von Sethe til Danmark for paa Begravelsesdagen at hejse det danske Flag paa halv i Slangrupgaards Have. Naar der ved enkelte Lejligheder flagedes med tysk Flag, vajede det jo Side om Side med det danske.

Han afholdt sig fra al Forbindelse med Besættelsesmagten. Kun en Officersven blev modtaget, men naar han blev hentet paa Ringsted Station, var der al Tid civilt Tøj med i Vognen til ham, saa Besøget ikke paa nogen Maade skulde vække Anstød.

Det er vist ikke for meget sagt, at von Sethe elskede sin Slangrupgaard saa højt, at det var ham meget bittert at

skulle tage Afsked med den, da den, som andet dansk Gods i tyske Statsborgeres Eje, ved Krigens Ophør blev overtaget af den danske Stat.

Hans Godser i Tyskland kom efter Krigens Ophør under russisk Kontrol, saaledes at Størsteparten af, hvad han ejede, opslugtes i den Malstrøm, Hitlers Erobringskrig havde forårsaget.

Og dermed endte Slangerupgaards sidste Storhedstid. Gaarden havde den Gang 178 Tdr. Ld.

Et Par unge Mennesker udgaaet af jyske Landmandslægter fik i Gaardens tyske Tid nær Tilknytning til den. I 1928 blev A. Kristensen fra Sall ved Aarhus Gaardens Forvalter under nu afdøde Inspektør Kipp, en Broder til Forpagter Kipp, Allindemaglegaard, og røgtede denne Gerning i fem Aar, til han giftede sig. Hans Hustru var fra Fruering ved Skanderborg og var Husjomfru paa Nabogaarden Pengeskiftegaard.

Efter i nogle Aar at have haft Bestyrerplads, først paa Valbrøndgaarden i Sigersted, derefter paa en større Gaard i Fredericiaegnen, vendte Ægteparret i 1937 tilbage til Slangerupgaarden, som siden har været deres Hjem. Inspektør Kristensen og Frue ledede Gaardens Drift dygtigt og solidt, og Godsejeren, som fulgte med i alle Enkeltheder vedrørende Gaardens Drift, forstod, at den var i gode Hænder og et Sted, han stadig holdt af at gæste.

Da Statens Jordlovsudvalg havde overtaget Gaarden, fortsatte A. Kristensen som Inspektør. Der gik en Aarrække, før der skete større Forandringer, idet der var Planer om Oprettelse af en militær Øvelsesplads paa Gaardens Marker. Disse Planer blev omsider opgivet, og Gaardens Inspektør,

som havde ledet Ejendommens Drift saavel til den tyske Godsejers som til den danske Stats Tilfredshed, fik i 1952 Skøde paa Gaarden, efter at der var frasolgt ca. 77 Tdr. Ld. til Tillægsparceller til de omliggende Smaaejendomme og til Oprettelse af et nyt Brug paa 16 Tdr. Ld. Slangstrupgaard har derefter 101 Tdr. Ld.

Og dermed er for Landsbyen Slangstrup Vedkommende et Kredsløb sluttet. Da Klosterskriveren fra Ringsted i 1586 blev forlenet med Slangstrupgaard, var den en Bondegaard som Byens andre Gaarde. Gennem mange Omskiftelser voksede den og Søgaard sig lidt større end oprindeligt, og det øvrige af Byens fem Gaardlodder blev til mange ogsaa gode, men noget mindre Landbrugshjem, hvorpaa Familier kan leve lykkeligt og selvstændigt. Byen var gennem Tiderne truet af Stordriften paa Bondehjemmenes Forlis, men Udviklingen i modsat Retning blev i dette Tilfælde den stærkeste.

Den tyske Godsejer savnede sin lille Herregaard i de smukke Omgivelser og holdt stadig Forbindelse med Gaardens nuværende Ejer og Familie, som han under de mange Aars Samarbejde skænkede fortjent Tillid. Hver Jul kom der Hilsen fra von Sethe og Familie. von Sethe er nu — hvis han er i Live — 82 Aar. Hans eneste Søn, Christoph, lever som østtysk Flygtning i Holsten.

Landsbyen Ejlstrup Skæbne blev vidt forskellig fra Slangstrup, der fik sin Spreder, medens Ejlstrup faldt for en ihærdig Jordsamler.

*

At eje Jord eller Afgifter af Jord har saa langt tilbage, som vor skrevne Historie rækker, været Genstand for ihær-

dig Stræben. Jord og Magt var i fremadstræbende Slægter Ord, der dækkede hinanden. I de fjærne Tider, da Ejendomsret til Jord formedes, vandt Høvdinger Magt og Anseelse, først ved deres personlige Egenskaber, men til Støtte for deres Førerstilling laa Jorden der. De dyrkede den i Fællesskab med andre Bønder, men mere eller mindre frivilligt gav Bønderne sig ind under deres Værn og Ledelse. De myndigste, klogeste og rigeste Mænd — maaske var der ogsaa griske, egoistiske og haardhjertede Mænd imellem — blev efterhaanden Landbrugsjordens Ejere. Saadan er den menneskelige Natur, at det for den svage rummer en Fare at gøre sig afhængig af den stærke, det være sig en Person, en Institution, en Stat. Frit Initiativ kan byde haarde Kaar, men det er med det som med Jordens Grøde: Storme og Kulde er med til at fremme Kærneudbyttet. Sæden ranker sig efter Modgangen. Den blev ikke kuert, men hærdet.

Gennem Middelalderen er det sjældent, at Storgaardene, de ledende Mænds Hjem, er omgivet af større samlede Arealer. Alligevel havde Hovedgaarden allerede da Navn efter den Landsby, hvori den laa, og senere skete det saa, at Landsbyen forsvandt, og Herregaarden inddrog Byens Navn og Jord til sig selv.

Skellet mellem den almindelige Bonde og Høvdingen — eller den jordejende Gejstlighed — blev i Middelalderens sidste Aarhundreder trukket skarpt op — tænk f. Eks. paa de stejle borgejende Slægter, som trodsede Valdemar Atterdag.

Fra Reformationen og til vor Tid var Interessen for Samling af store Marker levende. Gaarden, der ejede Landsbyens Navn, blev ogsaa den, der dyrkede Landsbyens Jord over

Grundene til Bønderhuse, hvis Beboere maatte rømme deres gamle Hjem.

Herregaarden Lille Svenstrup er groet frem paa Landsbyen Svenstrups Jord. Den blev ikke af de store, men paa den anden Side Aaen laa den lille Landsby Ejlstrup. Den laa der endnu, da en anden og større Landsby, Allindemagle i Nabosognet blev nedlagt og den ældgamle Allindegaard, som før laa i Byens Udkant som Bøndergaardenes Nabo, genopstod som eneste Ejer og Dyrker af det meste af Landsbyens Jord.

Men det blev en anden jordsamlende Slægt, som blev Ejlstrups Skæbne.

Major Johannes Andreas Neergaard frasolgte, kort efter at han i 1790erne havde overtaget Skjoldenæsholm, Lille Svenstrup, som ogsaa hørte til Godset, og efter at der var handlet et Par Gange med Gaarden, blev den unge Godsejersøn, senere Kammerherre, Johan Georg Røbye Grüner i 1851 Ejer af Lille Svenstrup. Han ejede ogsaa Herregaarden Ravnstrup i Herlufmagle Sogn, og paa Herregaarden Kærup nærmere Ringsted — som ogsaa var bleven til over en nedlagt Landsby, et Udflyttertørps Ruiner, sad hans Fader, Generalkrigskommissær Grüner, som havde haft Gaarden siden 1827. Jørgen Quistgaard, som i sin Tid ejede baade denne Gaard og Ringsted Kloster, solgte i 1810 det sidstnævnte Gods til den københavnske Grosserer Caspar Peder Bügel, men beholdt Kærup endnu et Par Aar. Der blev saa handlet med den et Par Gange, inden Generalkrigskommissæren købte den. I den lange Aarrække han var Herre paa Kærup, blev han kendt af Fæsterne som en velvillig og forstaaende Jorddrot. Han ejede til at begynde med hele den

store Landsby Benløse og ligger begravet paa Benløse Kirkegaard. Paa hans Gravminde læses:

*Som tapper Søkriger satte han sit unge Liv
ind for Fædrelandet.*

Som Jorddrot var han fredsæl og gavmild.

Efter Generalkrigskommissærens Død i 1869 blev Kammerherre Grüner, Lille Svenstrup, ogsaa Ejer af Kærup med resterende Fæstegods i Benløse. De tre Fæstegaarde i Ejlstrup havde han for længe siden — allerede i 1853 — faaet Skøde paa af sin Fader „med Ret til at sammenlægge Jorderne og bortforpagte dem i 20 Aar.“ Denne Ret var hjemlet i en kgl. Rentekammerskrivelse af 15. Maj 1841 — altsaa allerede udstedt til Grüners Forgænger paa Lille Svenstrup — og Betingelserne var her lignende dem, der fastlagdes, da der ti Aar før udstedtes kgl. Tilladelse til at nedlægge Allindemagle: Oprettelse af et Antal mindre Ejendomme, i dette Tilfælde tre. Forudsætningerne for Ejlstrups Nedlæggelse er saaledes, ligesom for Allindemagles skabt i Enevoldens sidste Tid, og medens Harhoff var Birkedommer i Ringsted Landjurisdiktion og maa antages at have haft Sagen til Erklæring, som hans Erklæring blev afæsket før Allindemagles Nedlæggelse. Det falder Nutidsmennesker vanskeligt at forstaa, at det saa nær op mod vor Tid kunde lade sig gøre at træffe saadanne Dispositioner.

Muligvis har Ejlstrups Bønder ikke straks været klare over deres truede Stilling, men da den unge Grüner kort efter Overtagelsen af Lille Svenstrup flyttede Gaarden, der nylig var nedbrændt, helt ned til den østlige Udkant af Marken, maatte man ane, hvad Hensigten var, og faa en utryg

Følelse af at være trukket med i den Grünerske Slægts Bestræbelser for Forøgelse og Deling indbyrdes af hvad Jordegods, de kunde samle.

Kort efter at den gamle Krigskommissær var stedt til Hvile paa Benløse Kirkegaard, fuldbyrdedes de længe nærrede og forberedte Planer.

*

I Ejlstrups tre Gaarde boede i 1771 de tre Fæstere Niels Berthelsen, Christoffer Olsen og Niels Pedersen. I hvert Fald

Ejlstrup ved Udskiftningen, Beliggenhed godt 400 m Syd for Søen. Den overkrydsede Gaard blev udflyttet. × betegner Beliggenheden af en kratbevokset Lavning, som muligvis har været Byens Gadekær.

de to Mænds Slægter fortsatte i Hjemmene til langt ind i det 19. Aarhundrede, den førstnævntes længere end til 1870. Og der er stor Sandsynlighed for, at de allerede i 1771 var gamle i Gaarde, saa Slægtskæden sammenbinder et Par Hundrede Aar i Byen, hvis Tilblivelse fortøner sig i Anelser om dens Oprindelse i Vikingetid eller Hedenold.

Ved Udskiftningen omkring ved det 19. Aarhundredskifte havde Gaardene, som fik ny Matr. Nr., disse Brugere, begyndende fra Nord:

- Nr. 1: Niels Berthelsen.
- „ 2: Niels Jensen.
- „ 3: Peder Hansen.

Ved Udskiftningen fik Nr. 1 sin Mark langs Søen. Nr. 3 blev flyttet ud paa den sydlige Del af Byjorden. Dens Bygninger rejstes et lille Stykke syd for Herregaarden og øst for Landevejen. Nr. 2 fik den midterste Lod.

Det lille Landsbysamfunds daglige Liv formede sig som andre Steder under Jordfællesskabet og derefter. Foruden de almindelige Landbrugssysler i Hjem og Vange var der Søen og Aaen. Tømrer Peder Nielsen, Estrup, husker sin Faders Fortællinger om Fisketure i Aaen og paa Søen. Dermed gik mange Søndage og Aftener, og Fiskeriet var ogsaa en Indtægtskilde. I ældre Tid har Ejlstrups og Slangerups nære Beliggenhed ved Aa og Sø haft større Betydning end i vore Dage. Det var godt at være sikret mod Vandmangel og godt at kunne hjerge Føde ogsaa andre Steder end paa de træstubbede Agre. Beliggenheden er med til at støtte Formodningen om disse Bopladsers Ælde.

Byens Udsltelse fuldbyrdedes i 1870erne, og Fremgangs-

maaden var her som andre Steder, hvor Landsbyer sygnede hen, at ny Fæstebreve ikke blev udstedt. Det medførte, at Enker, som sad paa deres afdøde Mænds Fæste, ikke vilde slippe Hjemmet, hvor de havde lagt deres Livsgerning, de Stuer, hvor deres Smaabørn havde leget, hvor Familien samledes i Festglæde og i Sorg, hvor deres egne Barndoms minder levede, og hvor legende Børnebørn nu var Hjemmets Glæde. Enken kunde ikke gaa paa Aftægt hos Børnene, som ikke kunde faa Fæstebrev. Slægtshjemmet vilde dø sammen med hende — og Gamlemor slap ikke sit Fæstebrev.

Der er noget symbolsk i dette: Trofaste Kvinder som Hjemmets Værn til det sidste.

Den Gaard, der holdt længst, var Nr. 1, hvor Sønnen Jens Nielsen havde overtaget Niels Berthelsens Fæste. Efter Jens Niensens Død ved en Drukneulykke paa Søen fortsatte hans Enke til op i 70erne med hendes Søn Niels Jensen som Bestyrer. Han og hans Hustru var, da de efter Moderens Død maatte forlade Hjemmet, nær op mod 60 Aar. De tre Generationer havde i over 100 Aar lagt deres Arbejde og haft deres Hjem her. Her var Midtpunktet for Slægtens Minder. Nu stod Opbrudet for.

En af Niels Jensens Sønner, Hans Nielsen, blev gift med en Datter af Lars Thomsen i Korsgaard paa den anden Side Aaen og overtog denne Gaard. Han er Morfar til Gaardens nuværende Ejer. En anden Søn, Ole Nielsen, overtog en af de tre Parceller, som ved Inddragningen af den øvrige Jord blev oprettet paa den fjærneste Del af Nr. 1's Mark.

Nr. 2 nævnes sidste Gang i Ejlstrup Folketællingslister for 1860 som beboet af Enke Kirsten Jensdatter, født i Sognet. Hendes Søn Jens Nielsen var da 51 Aar og ugift.

Nr. 3 fik omkring 1830 en ny Fæster, Anders Jensen, der saavel som hans Hustru var fra Vigersted. Han døde 1866, men Gaarden blev derefter endnu nogle Aar drevet ved Bestyrer.

I 1870 nævner Folketællingslisterne kun een Familie i Ejlstrup, Bestyrer Niels Jensen, hans Hustru og hjemmeverende Børn.

Efter at Beboerne i 70erne havde taget Afsked med de gamle Hjem, stod Gaardene endnu i nogen Tid beboede af Arbejderfamilier. Blandt ældre Folk paa Egnen lever endnu Minder om de sammensynkende Udlænger. Et Minde har særlig præntet sig: En taaget Morgenstund nedbrændte de to Gaarde, som laa paa deres gamle Plads i Byen, men Skorstenene hævede sig endnu en Tid over Ruinhobene og stod der som synlige Minder om, hvad der en Gang var.

Sognefoged Jørgensen, Benløse, har som Dreng passeret Gaardene paa Vej til Familiebesøg i Gyrstinge. Tydeligst staar Udflyttergaarden i hans Erindring. Den var som de to andre Gaarde skævvægget og medtaget af Alder. Med den forestaaende Nedrivning for Øje var der ingen Grund til hverken at reparere eller nybygge. De fra Landsbyerne udflyttede Gaarde har sjældent været bygget særlig solidt. Der var saa meget andet at tænke paa og bruge Penge til ved Udrykningen og Hegning og Rydning af Udflyttermarken, og kun faa af Gaardene overlevede endnu et Aarhundredskifte. Hovedbygningen til Søgaard danner dog en Undtagelse. Den husede gennem mere end et Aarhundrede Motzfeltslægten og er endnu, skønt mærket af Ælde, en statelig Bygning — hvorfra er Udsigt over en Strækning af Søen, som slynger sig gennem det vekslende Landskab som en

vældig Flod, en sjællandsk Mississippi. I Slangerupgaards Vestside staar ogsaa en Stump af den gamle Quistgaardske Stuebygning. Den gør mere Indtryk af Hygge end af Herskabelighed. Bredden er ca. 9 Alen. De indvendige Skillerum har været af ubrændte Lersten. Ydermurene er enkel Mur — maaske oprindeligt stampet Ler — med solidt Egebindingsværk, fremdeles friskt, som da det rejstes for halvandet Hundrede Aar siden. Det Stykke, der staar tilbage, er ca. 20 Alen langt, men Beboelsen har i Quistgaardernes Tid været betydeligt længere uden dog at bestaa af hele Gaardens vestre Længe, hvori der tillige var Vognport og Hestestald.

Som Trappesten har været anvendt en flad Sten med indhuggede Skrifttegn. Var de almindelige Bogstaver paa et Gravminde, eller var de Runer? Spørgsmaalet vil næppe blive besvaret. Stenens videre Skæbne kendes desværre ikke.

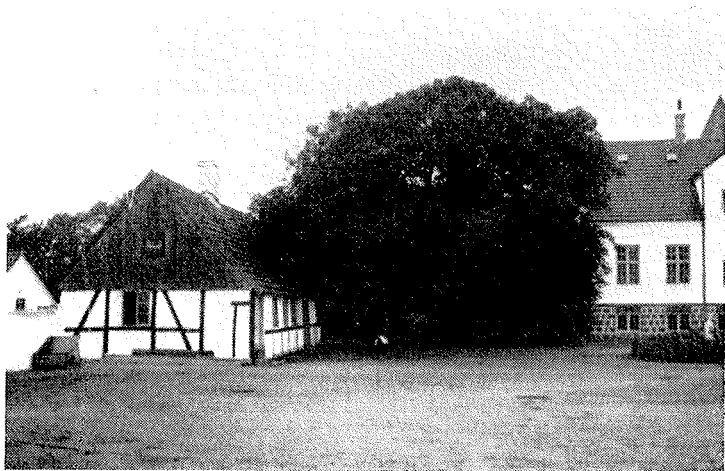
Et ret stort Antal store Elme, som hævede sig over lavere Krat langs Søen, er i nyere Tid bleven fældet, men har allerede ved forrige Aarhundredskifte randet Søbredden og været en Pryd for den forlængst forsvundne Bondeby.

Den gamle Mejeribygning, paa hvis Plads Proprietær Madsen opførte den ny Hovedbygning, menes at have været Stuebygning til Byens fjerde Gaard, der var ophørt at være Gaardbrug allerede før Udskiftningen. Den 73-aarige Jens Jensen, Benløse, som var arbejdende Forvalter paa Gaarden i Proprietær Madsens Ejertid, fortæller, at Mejeribygningen var opført af solidt Egebindingsværk med Mure af Ler paa Fletværk. Den var ca. 8 Alen bred. Loftsbjælkerne havde store Bjælkehoveder, som med deres massive Trænagler stak ud under Tagskægget.

— Som saa mange gamle Gaarde havde Slangerupgaarden sit Spøgeri. Der gaar det Sagn, at Indkørselsporten ikke kunde staa lukket om Natten. Ligeegyldigt hvor godt man stængede, knirkede den sig løs ved Nattetide — maaske for at modtage Genfærd af en eller flere af de mange Gæster fra henfarne Tider. Jens Jensen har ogsaa sin Historie herom:

„Jeg sad en Midnatsstund som saa ofte før paa mit Værelse i den vestlige Gavl af Mejerihuset og læste en historisk Roman. Pludselig hørte jeg et Køretøj i fuld Fart rasle gennem Porten, over Gaardens Stenbro over mod Hovedbygningen. Hvem kommer dog saa silde, tænkte jeg og gik ud. — Men der var intet, og Natten var stille“.

*

Til venstre: Rest af det Quistgaardske Stuehus fra omkring 1800, set fra Slangerupgaards Gaardsplads.

Kammerherre Grüner, som inddrog Ejlstrups Jorder, boede ikke paa Lille Svenstrup. Baade denne Gaard og Kærup blev i hans Ejertid drevet af Forvaltere, under Tiden Forpagtere, men han tilsaa jævnligt sine Godser. Han faar det samme Eftermæle som hans Fader, at han var velvillig og forstaaende over for sine Fæstere og havde mange gode menneskelige Egenskaber. Vi var glade for ham, siger en ældre Mand, som mindes ham. Han kan i Virkeligheden ikke bedømmes retfærdigt ved kun at nævne hans Nedlæggelse af Ejlstrup. Hans Begavelse og Virkestrang var betydelig. I Herlufmagle paa sin Herregaard Ravnstrup havde han sit Familiehjem, og i sin Hjemegn var han agtet og respekteret af Meningsfæller og Modstandere. I næsten en Menneskealder var han Formand for Herlufmagle Sogneraad og i en Aarrække Medlem af Præstø Amtsraad. Stærkt politisk interesseret — udpræget konservativ — udfoldede han en livlig Virksomhed, væsentlig indenfor de politiske Kredse, der samlede sig om hans Ven og Studiekammerat fra Sorø Akademi, Grev C. G. Frijs til Frijsenborg. Og adskillige veldædige Foretagender nød godt af hans virksomme Interesse for Fremme af Almenvellet. Kammerherre Grüner maa ses paa Baggrund af sin egen Tid og sit eget Miljø.

Da Kammerherren, der døde i 1890, blev jordfæstet paa Herlufmagle Kirkegaard, var der i det store Følge ogsaa Bønder fra Benløse. Sognefoged Jørgensen, der deltog, fortæller, at Bønderne, som selv eller deres Forældre havde været Fæstere under Kærup, lagde til Vogns og kørte den lange Vej i Hestekøretøjer, og at efter Jordfæstelsen var hele Følget indbudt til Spisning paa Herlufmagle Kro.

*

Den højt kronede Træstamme ved Randen af den Sænking, som vel en Gang var Byens Gadekær, staar fremdeles slank og højstammet tilbage som det eneste synlige Minde om den forsvundne By. Under den hygger sig noget Smaakrat, som sammen med andre Smaalunde og levende Hegn i de blidt bakkede Marker giver Landskabet et yndefuldt og vekslende Præg.

Den gamle Bivej, som snoede sig langs Søens Skrænter, Krat og Næs, er ikke mere. Der er ikke Brug for noget Bindeled mellem to Byer, for den ene er ikke mere. Forbindelsen er brudt.

Men Jorden grønnes fremdeles hvert Aar og giver sin Grøde efter traktordrevne Redskabers Arbejde. Den blev en Del af en veldreven Storgaards Mark. Og paa Slingerup Bys Jorder rejste sig to Gaarde og mange veldrevne mindre Brug.

— Og fra Land og Sø, fra Aa og Eng, fra Marker og Skove, fra Rester af mere end tusindaarige Kæmpehøje og Dysser hvisker dunkle Minder om en af Danmarks sagnrigeste Egne — en Hvisken, hvori blander sig vemodige Toner, der taler om bristede Baand.

De væsentligste Kilder, benyttet ved Udarbejdelsen:

Udstykningskort fra Matrikelsarkivet.
Kronens Skøder.
Kirkebøger og Folketællingslister.
Biografisk Leksikon.

Laur. Hansen: Fra det gamle Ringsted og Egnen deromkring (1949).

Mundtlige Meddelelser fra fhv. Sognefoged Jørgensen, Benløse, Tømrer P. Nielsen, Estrup, Proprietær A. Kristensen og Frue, Slingerupgaard, Jens Jensen, Benløse, m. fl.

— Endvidere er jeg Landsarkivet i København meget taknemlig for Hjælp ved Uddrag af Tingbøger m. m.